

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4

2026

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, aprel.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TO'LOV INFRATUZILMASINI SHAKILLANISHI VA RIVOJLANISH DINAMIKASI: TARIXIY, ILMIY HAMDA BOZOR TAHLILI	32
A.A. Akbarov, X.R. Aliyev	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISHNING ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLARI VA ULARNING IQTISODIY AHAMIYATI.....	42
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich	
TURIZM KORXONALARINING INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA MOLIYAVIY AKTIVLARINING ROLI.....	47
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA EKOLOGIK SOLIQLAR VA TO'LOVLAR TIZIMI TAHLILI	53
Sadullayev Rasulbek Palvanbayevich, Abdolnizozov Murodbek Madiyarovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA IJTIMOYIY HIMOYA TIZIMINI MOLIYALASHTIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISHLAR VA TIZIMGA KIRITILAYOTGAN O'ZGARISHLAR.....	59
Kasimova Gulyar Axmatovna, Aripova Kamola Botir qizi	
MINTAQAVIY RIVOJLANISHNI KOMPLEKS BAHOLASH VA PROGNOZLASHDA EKONOMETRIK VA SUN'IY INTELLEKT USULLARINING INTEGRATSIYASI	64
Namazov Gafur Shokulovich	
BALIQCILIK SUBYEKTLARINI RIVOJLANTIRISHDA DUNYO MAMLAKATLARINING O'RNI	69
Beglayev Uchqun Xurramovich	
KAMBAG'ALLIK FENOMENINING IJTIMOYIY-IQTISODIY VA NAZARIY-KONTSEPTUAL ASOSLARI	75
Musulmonova Shahlo Nasriddinova	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA HISOB VA BIZNES JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI	81
Artikova R.A.	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA DIVIDEND TO'LASH QOBILIYATI KOEFFITSIYENTINING MAQBUL ORALIG'INI ANIQLASH VA UNING INVESTITSION SAMARADORLIKKA TA'SIRI.....	88
Ibragimov G'anjion G'ayratovich	
STRATEGIES TO RAISE AWARENESS OF NATURAL POLLUTION AMIDST RISING POPULATION DENSITY AND GDP PER CAPITA IN UZBEKISTAN	93
Axliddin Aroplitdinovich Valiyev, Askarov Farhod Rakhmatovich	
РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ESG-ОРИЕНТИРОВАННОМ РАЗВИТИИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ.....	99
Айматова Фарида Хуразовна	
KORXONALARDA INVESTITSION FAOLIYATINI RIVOJLANISHINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	107
Shukurillaev Jahongir Botir o'g'li	
DEHQON XO'JALIKLARINI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA KREDITLAR MIQDORINI DIFFERENSIYALLASHTIRISH: NAZARIY VA AMALIY YONDASHUVLAR	113
Xakimov Zafar Ibragimovich	
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI	118
Tadjimirzayev Anvar Abduvoxidovich, Batirova Raxima Abdujabborovna	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA HUDUDIY MARKETING STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	124
Muhammadieva Nodira	
SUN'IY INTELLEKT DAVRIDA HUDUDIY RIVOJLANISHNI STATISTIK HISOBLASH METODOLOGIYASINI QAYTA BAHOLASH MEZONLARI (SCOPUS VA WEB OF SCIENCE DA INDEKSLANGAN ILMIY NASHRLAR TAHLILI ASOSIDA).....	131
Santjar Abdumurodovich Sattorov	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING HUDUDIY-IQTISODIY OMILLARI VA ISTIQBOLLARI	139
Allamuratova Perida Maxsetbaevna	

XORAZM VILOYATIDA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING ROLI VA AHAMIYATI	144
Ro'zmatova Farahongiz Bekmurotovna, Yarmetova Nargiza Shiximbayevna	
MAHALLIY VA XALQARO TURIZM BOZORIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI, TAMOIYILLARI VA MEXANIZMLARI	152
Alikulov Samar Abdurashidovich	
TRANSPORT XIZMATLARINING SOHALAR BO'YICHA TAQSIMOTI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI TASNIFI	159
Karimova Shaxnoza Uktamovna	
RAQAMLI TO'LOVLAR VA O'ZBEKISTONDA KORPORATIV BOSHQARUV SHAFFOFLIGI	165
Ruziyeva Barno Yadgarovna	
TIJORAT BANKLARIDA CHAKANA TO'LOV XIZMATLARINI RAQAMLI MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH	168
Maxmudov Boburbek Axmedjan o'g'li	
ESG-ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ПО ПРОИЗВОДСТВУ ПОЛИМЕРНОЙ УПАКОВКИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И МИРОВЫЕ ПРАКТИКИ	172
Ташпулатов Дильмурад Рустамович	
MAJBURIY IJRO HARAkatLARINI RAQAMLASHTIRISHNI YANADA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	177
Matmuratova Nasiba Azatovna	
OZIQ-OVQAT KORXONALARIDA KICHIK BIZNESNING RAQOBATBARDOSHLIGINI CHEKLOVCHI OMILLAR TAHLILI	181
Pulatov Abdulla	
INVESTITSION LOYIHALARNING IQTISODIYOTDA TUTGAN O'RNI VA ULARNI MOLIYALASHTIRISH ISTIQBOLLARI	185
Nazarov Aziz Avazovich	
ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ	190
Тажибаева Кызларгул Ажиниязовна	
IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARI FAOLIYATINI DIVERSIFIKATSIYALASHNING MAQSADLI PROGNOZ PARAMETRLARI	197
Omonova Nafisa Qahramon qizi	
MANAGEMENT STRATEGIES IN WOMEN'S BUSINESS: GENDER-SPECIFIC APPROACHES, INNOVATIVE MODELS, AND DIGITAL TRANSFORMATION	200
Ahrorova Asila	
TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARI INNOVATSION FAOLIYATI SAMARADORLIGIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI	207
Hakimova Oydina Abdulhamidovna, Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
INSON TARAQQIYOTI INDEKSI VA UNI ANIQLAB BERUVCHI KO'RSATKICHLARNING KORRELYATSION-REGRESSION TAHLILI	212
Tursunov Rasul Tairovich	
ТРАНСФОРМАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ	218
Эргашева Феруза Насруллаевна	
ENHANCING THE METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM VILLAGES IN UZBEKISTAN	226
Khudaynazarova Dilorom Khayrullaevna	
THE ROLE OF INNOVATION IN ENSURING COMPETITIVENESS IN THE GREEN ECONOMY	231
Musadjanova Nargiza Abdvoxid qizi	
O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA INGLIZ TILINING O'RNI VA SAMARADORLIGI	238
Saodat Sadriddinova	
OLIY TA'LIMDA CHET TILLARNI O'QITISH UCHUN RAQAMLI BOSHQARUV STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH	243
Saida Xabibullayeva	

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИСКАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ТУРИЗМА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	247
Исматиллаева Роза Тухтамуратовна, Тураева Сурия Тельмановна	
INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA PAHTA-TO'QIMACHILIK KLASHTERINING QIYMAT YARATISH UZLUKSIZ ZANJIRIDA AGROSERVIS XIZMATLARI KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH	252
Kudratova Iroda Turdibayevna	
QISHLOQ XO'JALIGI IQTISODIYOTIDA DIVERSIFIKATSIYANING AHAMIYATI	257
Nurullayeva Raushan Koptleuovna, Nurimbetov Timur Uzaqbergenovich	
FIZIKA UMUMIY KURSIGA NANOTEKNOLOGIYA TUSHUNCHALARINI KIRITISHNING METODIK ASPEKTLARI VA KOMPONENTLARI	260
Sottarov Abduvali Umirqulovich	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA EKOLOGIK HISOBOTLAR VA ULARNING TUTGAN O'RNI.....	266
Sayfullayev Mexroj Sayfullayevich	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA EKOLOGIK LOYIHALARNI MOLIALASHTIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	272
Rahmanova Sitara Bahodir qizi	
SANOAT KORXONALARIDA OPERATSION MENEJMENT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	277
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich	
IQTISODIY O'SISH DRAYVERLARINI RIVOJLANTIRISHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA MOLIAVIY XAVFLARNI BOSHQARISH.....	283
Turotova Nigora Xolmurod qizi	
QISHLOQ XO'JALIGIDA INNOVATSION INVESTITSIYALASH VA MUQOBIL MOLIALASHTIRISH MEKANIZMLARINI JORIY ETISH (SIRDARYO VILOYATI MISOLIDA)	286
Maxamadiyev Turg'unboy Jumabayevich	
O'ZBEKISTONDA XO'JALIK JAMIYATLARI KUZATUV KENGASHLARI FAOLIYATINING ILMIIY-METODOLOGIK ASOSLARINI RIVOJLANTIRISH.....	292
Valijonov Akmaljon	
IQTISODIYOTNING AGRAR SEKTORIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH: NAZARIY VA USLUBIY YONDASHUVLAR	296
Matrasulov Baxodir Erbutayevich	
O'ZBEKISTON MOLIIYA TIZIMIDA MAHALLIY MOLIIYANING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	303
Safarmurodova Marjona To'raqulovna	
МЕТОД ФОРМИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО ПАКЕТА	308
Наурызбаев Алиакбар Рустамович	
QASHQADARYO VILOYATI SANOATINI XUDUDIIY TARKIBINI TAKOMILASHTIRISH YO'LLARI	311
Uralov Eliboy Omonovich	
INNOVATSION VA AN'ANAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA KO'CHAT YETISHTIRISHNING TAQQOSLAMA TAHLILI	316
Abdufarmonov Farrux Faxriddinovich	
EKSPORT IMKONIYATLARI VA LOGISTIKA SAMARADORLIGINI SOLISHTIRISH.....	320
Safarova Muxabbat Radjabovna	
IJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI O'SISHI DINAMIKASI VA LIKVIDLIK KO'RSATKICHLARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK	324
Sulaymanov Samandarboy Adhambek o'g'li	

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI O'SISHI DINAMIKASI VA LIKVIDLIK KO'RSATKICHLARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK

Sulaymanov Samandarboy Adhambek o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi

E-mail: sulaymanovsamandarboy@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada tijorat banklarida kredit portfeli o'sishi dinamikasi hamda likvidlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilingan. Tadqiqotda kredit portfeli hajmi va tarkibidagi o'zgarishlarning yuqori likvidli aktivlar ulushi, LCR, NSFR hamda lahzali likvidlilik koeffitsiyentiga ta'siri o'rganildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, kredit portfelining o'sishi bank likvidligini avtomatik ravishda yomonlashtirmaydi. Aksincha, ehtiyotkor boshqaruv siyosati va barqaror resurs bazasi mavjud bo'lgan sharoitda likvidlik ko'rsatkichlari bilan uyg'un rivojlanishi mumkin. Shu bilan birga, uzoq muddatli kreditlar ulushining ortishi kelgusida likvidlikni boshqarish jarayonida qo'shimcha talablarni yuzaga keltirishi asoslandi.

Kalit so'zlar: kredit portfeli, kredit portfeli o'sishi, bank likvidligi, likvidlik ko'rsatkichlari, yuqori likvidli aktivlar, LCR, NSFR, lahzali likvidlilik, tijorat banklari, moliyaviy barqarorlik.

Abstract. This article examines the relationship between credit portfolio growth dynamics and liquidity indicators in commercial banks. The study analyzes the impact of changes in the size and structure of the loan portfolio on the share of high-quality liquid assets, the Liquidity Coverage Ratio (LCR), the Net Stable Funding Ratio (NSFR), and the instant liquidity ratio. The findings indicate that the growth of the credit portfolio does not automatically deteriorate bank liquidity. On the contrary, under prudent management policies and a stable funding base, credit expansion can evolve in alignment with improved liquidity indicators. At the same time, an increasing share of long-term loans creates additional future requirements for liquidity management.

Key words: credit portfolio, credit portfolio growth, bank liquidity, liquidity indicators, high-quality liquid assets, LCR, NSFR, instant liquidity, commercial banks, financial stability.

Аннотация. В данной статье исследуется взаимосвязь между динамикой роста кредитного портфеля и показателями ликвидности в коммерческих банках. В работе проанализировано влияние изменений объема и структуры кредитного портфеля на долю высоколиквидных активов, коэффициент покрытия ликвидности (LCR), коэффициент стабильного фондирования (NSFR) и коэффициент мгновенной ликвидности. Результаты исследования показывают, что рост кредитного портфеля не приводит автоматически к ухудшению ликвидности. Напротив, при проведении взвешенной политики управления и наличии устойчивой ресурсной базы возможно его согласованное развитие с показателями ликвидности. Вместе с тем установлено, что увеличение доли долгосрочных кредитов формирует дополнительные требования к управлению ликвидностью в перспективе.

Ключевые слова: кредитный портфель, рост кредитного портфеля, банковская ликвидность, показатели ликвидности, высоколиквидные активы, LCR, NSFR, мгновенная ликвидность, коммерческие банки, финансовая устойчивость.

KIRISH

Tijorat bankinging iqtisodiy mohiyati uning ikki qarama-qarshi vazifani bir vaqtning o'zida bajarishida namoyon bo'ladi: bir tomondan, bank iqtisodiyotga uzoqroq muddatli kredit resurslarini yetkazib beradi, ikkinchi tomondan esa qisqa muddatli majburiyatlar bo'yicha uzluksiz to'lov qobiliyatini saqlab turishi lozim. Aynan shu funksional ziddiyat bank faoliyatida kredit portfeli o'sishi va likvidlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni markaziy ilmiy muammolardan biriga aylantiradi. Kreditlash hajmining kengayishi bankning daromad bazasini mustahkamlashi mumkin, biroq shu bilan birga resurslarning muddat transformatsiyasini kuchaytiradi, aktivlar tarkibida nisbatan kam likvid pozitsiyalar ulushini oshiradi va natijada bankning qisqa muddatli majburiyatlarni bajarish qobiliyatiga ma'lum darajada bosim yuzaga keltirishi mumkin.

Bank tizimi barqarorligini baholashda kredit portfeli ko'pincha aktivlar o'sishi, daromadlilik va bozor ulushining ifodasi sifatida tadqiq qilinadi. Biroq kredit portfelinig hajmiy kengayishi har doim ham moliyaviy mustahkamlikning to'liq ifodasi bo'lavermaydi. Agar kredit o'sishi depozit bazasi, kapital yetarliligi, yuqori likvidli aktivlar zaxirasi va pul oqimlari strukturasi muvozanati bilan qo'llab-quvvatlanmasa, bunday o'sish bankning likvidlik profiliga ma'lum darajada salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois kredit portfeli o'sishini faqat ekspansiya yoki aktivlar ko'payishi sifatida emas, balki bank balansidagi muddat va likvidlik nomutanosibligini shakllantiruvchi jarayon sifatida ham ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Mazkur mavzuning ilmiy dolzarbligi shundaki, bank amaliyotida kreditlash siyosati va likvidlikni boshqarish ko'pincha turli funksional bloklar doirasida amalga oshiriladi. Kredit bo'linmalari asosan kredit hajmi, portfel tarkibi, foizli daromad va mijozlar segmentiga e'tibor qaratadi, likvidlikni boshqaruvchi tuzilmalar esa joriy to'lov qobiliyati, likvid aktivlar ulushi, resurs bazasi barqarorligi va prudensial me'yorlarga rioya etilishini nazorat qiladi. Holbuki, kredit portfelinig o'sish sur'ati bilan likvidlik indikatorlari o'rtasidagi aloqa bank faoliyatida bevosita va tizimli xarakterga ega. Kreditlash jadallashgani sari bankning yuqori likvidli aktivlari nisbatan qisqarishi, qisqa muddatli resurslar uzoqroq muddatli joylashtirishga yo'naltirilishi va balansning likvidlik elastikligi pasayishi ehtimoli mavjud. Demak, kredit portfeli o'sishi va likvidlik ko'rsatkichlarini alohida emas, balki yagona muvozanat tizimi sifatida o'rganish zarur.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarda Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi¹ farmonida bank tizimining samarali faoliyat yuritishiga to'sqinlik qilayotgan omillarni bartaraf etish, ilg'or tartibga solish tamoyillarini joriy etish, shuningdek, tijorat banklarining kapital yetarliligi va likvidlik holatini mustahkamlash bo'yicha chora-tadbirlar belgilangan. Mazkur vazifalar tijorat banklarida kredit portfeli o'sishi dinamikasi va likvidlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur o'rganish zaruratini yanada kuchaytiradi. Chunki banklar faoliyatining barqarorligi nafaqat kreditlash hajmining ortishi, balki ushbu o'sishning likvidlik holati, to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorlikka qanday ta'sir ko'rsatishi bilan ham belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, mazkur bog'liqlikni tadqiq etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mavzuning amaliy ahamiyati zamonaviy bank tizimida yanada ortib bormoqda. Raqamli bank xizmatlarining kengayishi, mijozlar xatti-harakatining tez o'zgarishi, depozitlar harakatchanligining kuchayishi, moliyalashtirish narxining o'zgaruvchanligi va bozordagi raqobatning ortishi sharoitida kredit ekspansiyasi likvidlikka ta'sir qiluvchi muhim omillardan biriga aylanadi. Agar bank kredit portfelini tez sur'atlarda kengaytirsas, bu qisqa muddatda foizli daromad bazasini oshiradi, biroq shu bilan birga joriy likvid tamponning qisqarishiga, sof barqaror moliyalashtirishga bo'lgan talabning ortishiga va kelgusida likvidlik ko'rsatkichlariga qo'shimcha bosim yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodiy adabiyotlarda tijorat banklarida kredit portfeli o'sishi va likvidlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik bank faoliyatining muhim muvozanat nuqtalaridan biri sifatida qaraladi. Kreditlash hajmining kengayishi bank daromadlilikini oshirishi mumkin, biroq shu bilan birga aktivlar tarkibida nisbatan kam likvid pozitsiyalar ulushining ortishiga va qisqa muddatli likvidlikka ma'lum darajada bosim yuzaga kelishiga olib kelishi ehtimoli ham mavjud.

A. K. Kashyap, R. G. Rajan va J. C. Stein banklarning iqtisodiyotdagi o'rni nafaqat kredit berish, balki bir vaqtning o'zida likvidlik xizmatlarini taqdim etish bilan ham bog'liqligini ko'rsatadi [2]. Ularning yondashuviga ko'ra, kreditlash va depozit jalb qilish funksiyalarining uyg'unligi bank likvidligini shakllantiradi. Shu sababli kredit portfeli o'sishi bankning likvidlik pozitsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan omil sifatida baholanishi lozim.

D. Foos, L. Norden va M. Weber banklarda kreditlashning haddan tashqari tez o'sishi keyingi davrlarda risk va moliyaviy zaiflikning ortishiga olib kelishi mumkinligini qayd etadi [3]. Bu esa kredit portfeli o'sishini kelgusida likvidlik va barqarorlikka ta'sir etuvchi omil sifatida ham baholash zarurligini ko'rsatadi.

V. Ivashina va D. Scharfstein moliyaviy tanglik davrida banklarning kreditlash hajmi qisqarishini ko'rsatib, likvidlik sharoiti yomonlashganda kredit portfeli dinamikasi ham sezilarli darajada o'zgarishini asoslaydi [4]. Bu yondashuv kredit portfeli o'sishining bank likvidlik holati bilan uzviy bog'liqligini tasdiqlaydi.

B. Imbierowicz va C. Rauch banklarda likvidlik riski va kredit riski o'rtasidagi bog'liqlikni empirik jihatdan o'rganib, ushbu ikki ko'rsatkich ko'pincha o'zaro ta'sir kuchiga ega ekanini ko'rsatadi [5]. Bu holat kredit portfeli o'sishini baholashda uning likvidlikka bo'lgan ta'sirini ham hisobga olish zarurligini bildiradi.

P. Vodová tijorat banklari likvidligining determinantlarini tahlil qilib, kreditlar salmog'i oshgani sari bank likvidligi ko'rsatkichlari ma'lum darajada pasayishi mumkinligini qayd etadi [6]. Bu esa kredit portfeli o'sishi va likvidlik o'rtasida ayrim sharoitlarda teskari bog'liqlik yuzaga kelishi ehtimolini ko'rsatadi.

1 <https://lex.uz/ru/docs/-5841063>

A. Roman va A. C. Sargu bankka xos omillarning likvidlikka ta'sirini empirik jihatdan o'rganib, kreditlar ulushi, resurs bazasi, daromadlilik va boshqaruv sifati bank likvidligi shakllanishida muhim omillar ekanini asoslaydi [7]. Shu bois kredit portfeli o'sishini bankning umumiy moliyaviy tuzilmasidan ajratib o'rganish yetarli bo'lmasligi mumkin.

Mahalliy iqtisodchilar ham mazkur mavzuni keng tadqiq etgan.

N. Jumaev va hammualliflar kreditlash jarayonini tartibga solish hamda valyuta siyosatining bank likvidligiga ta'sirini nazorat qilish bank tizimi barqarorligini oshirishga xizmat qilishini ta'kidlaydi [11].

Sh. Z. Abdullayeva bank likvidligini bankning joriy va kelajakdagi majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish qobiliyati sifatida talqin qiladi hamda likvidlik ko'rsatkichlarini tizimli tasniflaydi [12].

A. A. Omonov bank likvidligini mijozlarning kutilgan va kutilmagan talablarini qondirish qobiliyati bilan bog'lab, bank resurslarini samarali boshqarish zarurligini ta'kidlaydi [8].

O. Sattarov tijorat banklari likvidligini boshqarish bo'yicha joriy, o'rta va uzoq muddatli ko'rsatkichlarni hisoblash uslubiyatini taklif etib, aktivlar portfeli diversifikatsiya qilish va naqd pul zaxiralarini optimal darajada saqlash muhimligini qayd etadi [9].

M. Kurbonbekova pul-kredit siyosati instrumentlaridan oqilona foydalanish bank tizimi likvidligi va barqarorligini tartibga solishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi [10].

Fikrimizcha, mavjud xorijiy va mahalliy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarida kredit portfeli o'sishi dinamikasini likvidlik ko'rsatkichlaridan alohida tahlil qilish yetarli emas. Kreditlash sur'atlari bankning foizli daromad bazasini kengaytirishi mumkin, biroq ayni paytda yuqori likvidli aktivlar ulushining qisqarishi, resurs bazasi bosimining ortishi va qisqa muddatli to'lov qobiliyatiga qo'shimcha yuk tushishi ehtimolini ham yuzaga keltiradi. Shu sababli mazkur bog'liqlikni dinamik, tarkibiy va prudensial yondashuv asosida o'rganish maqsadga muvofiqdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot tijorat banklarida kredit portfeli o'sishi dinamikasi va likvidlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda asosan dinamik tahlil, grafik tahlil va tavsifiy yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida kredit portfeli hajmining yillar davomida o'zgarishi kuzatilib, ushbu o'zgarishlarning bank likvidligiga ta'siri mantiqiy va ketma-ketlik asosida yoritildi.

Tadqiqotning nazariy asosini bank kredit faoliyati, bank likvidligi, aktiv va passivlarni boshqarish, resurs bazasi barqarorligi hamda prudensial ko'rsatkichlarga oid ilmiy qarashlar tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar asosida bank likvidligi faqat mavjud naqd mablag'lar hajmi orqali emas, balki kredit portfelining tarkibi, kreditlash sur'atlari, yuqori likvidli aktivlar ulushi, depozit bazasining barqarorligi va joriy majburiyatlarni o'z vaqtida bajarish imkoniyati bilan bog'liq holda tadqiq qilindi. Shu sababli kredit portfeli o'sishi va likvidlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik statik holatda emas, balki vaqt davomida shakllanuvchi dinamik jarayon sifatida ko'rib chiqildi.

Empirik tahlilda bank tizimiga oid ochiq statistik ma'lumotlar, tijorat banklarining moliyaviy hisobotlari, Markaziy bankning rasmiy ko'rsatkichlari hamda likvidlikka oid prudensial me'yorlardan foydalanildi. Asosiy e'tibor kredit portfeli hajmining yillar kesimidagi o'zgarishiga va ushbu o'zgarishlarning likvidlik ko'rsatkichlari bilan bog'liqligiga qaratildi. Xususan, kredit portfeli o'sishi bilan banklarning joriy likvidlik holati, yuqori likvidli aktivlar ulushi, kredit-depozit nisbati, qisqa muddatli to'lov qobiliyati hamda boshqa likvidlik indikatorlaridagi o'zgarishlar birgalikda izohlandi.

Tadqiqotda asosiy usul sifatida dinamik tahlil usuli qo'llanildi. Ushbu usul yordamida kredit portfelining turli yillardagi o'sish tendensiyasi tahlil qilinib, uning vaqt o'tishi bilan bank likvidlik ko'rsatkichlariga qanday ta'sir ko'rsatishi yoritildi. Mazkur yondashuv kredit portfeli hajmining faqat ma'lum bir davrdagi holatini emas, balki uning shakllanish sur'ati, o'zgarish yo'nalishi va ayrim davrlardagi keskin siljishlarini aniqlash imkonini berdi.

Shuningdek, tadqiqotda grafik tahlil usulidan foydalanildi. Kredit portfeli o'sishi va likvidlik ko'rsatkichlarining yillar kesimidagi dinamikasi grafik ko'rinishda aks ettirilib, ular orqali ko'rsatkichlarning umumiy yo'nalishi, o'zgarish sur'ati va ayrim davrlardagi muhim tebranishlar ko'rsatib berildi. Grafik tahlil mavzuning mazmunini vizual tarzda ochib berish, kredit portfeli kengayishi bilan likvidlikdagi siljishlarni aniqroq tasvirlash va ularning o'zaro bog'liqligini yaqqolroq namoyon etish imkonini berdi.

Tadqiqotda tavsifiy tahlil usuli ham qo'llanildi. Ushbu yondashuv asosida kredit portfeli o'sishining banklar likvidligiga ta'siri nazariy hamda amaliy jihatdan izohlandi. Bunda kreditlar hajmining kengayishi natijasida aktivlar tarkibida likvid bo'lmagan pozitsiyalar ulushi ortishi, resurslarning uzoqroq muddatga joylashtirilishi, depozit bazasi va kreditlash sur'atlari o'rtasidagi nomutanosiblik yuzaga kelishi hamda bankning qisqa muddatli to'lov qobiliyatiga bosim kuchayishi iqtisodiy mantiq asosida tushuntirildi. Tahlilda statistik bog'liqlikni murakkab matematik modellashtirish emas, balki rasmiy ko'rsatkichlar va yillar kesimidagi kuzatuvlar asosida tushuntirish usuli tanlandi.

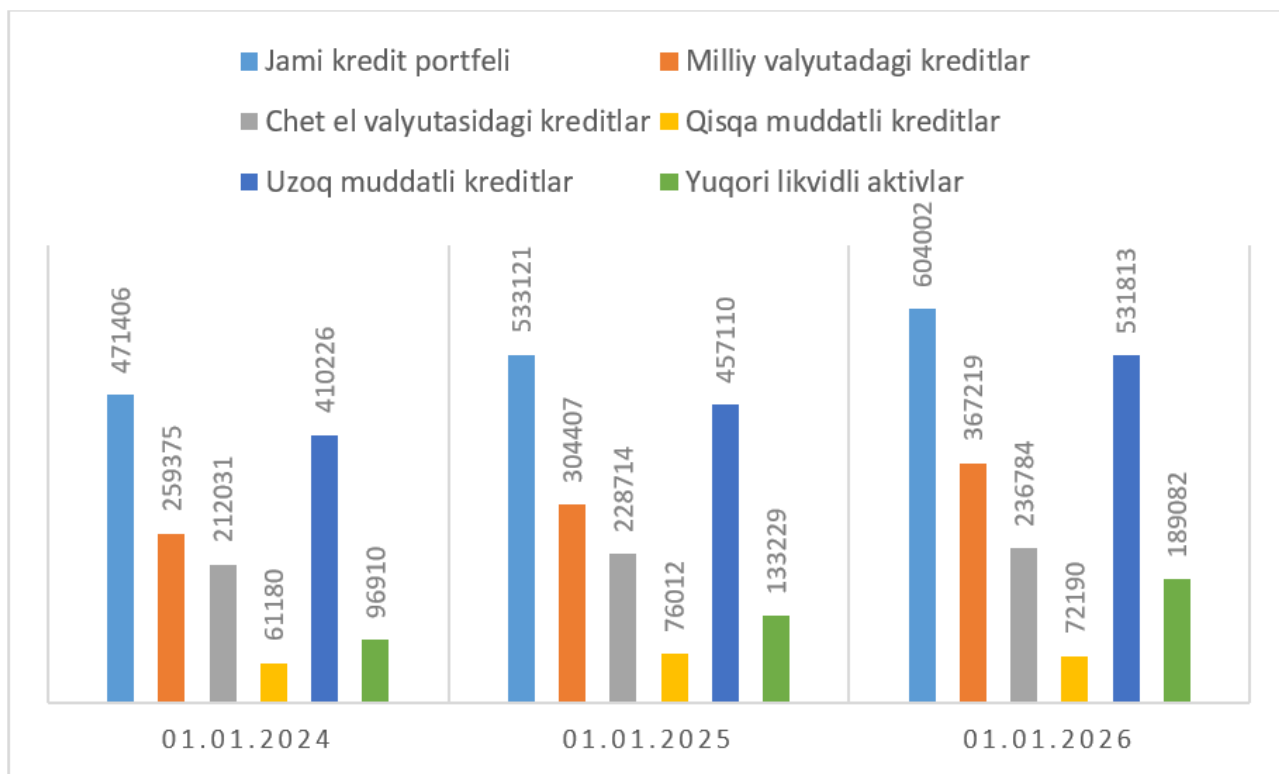
Shuningdek, tadqiqot davomida kredit portfeli o'sishi bilan likvidlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni baholashda prudensial yondashuv ham inobatga olindi. Bu esa banklarda kreditlash sur'atlari faqat aktivlar o'sishi nuqtai nazaridan emas, balki likvidlik buferlari, resurs bazasi barqarorligi va qisqa muddatli majburiyatlarni bajarish imkoniyati bilan birgalikda baholanishini ta'minladi. Shu asosda kredit portfelining yuqori yoki past sur'atlarda o'sishi bank likvidligiga qanday ta'sir ko'rsatishi aniqlashtirildi.

Umuman olganda, qo'llanilgan metodologiya tijorat banklarida kredit portfeli o'sishining yillar davomida o'zgarishini, uning likvidlik ko'rsatkichlari bilan aloqadorligini hamda banklarning moliyaviy barqarorligiga ta'sirini sodda, aniq va mavzuga mos tarzda ochib berishga xizmat qiladi. Mazkur metodologiya asosida olib borilgan tahlil kredit portfeli o'sishi dinamikasini bank likvidligini boshqarish samaradorligini baholovchi muhim omil sifatida tadqiq qilish imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarida kredit portfeli o'sishi dinamikasi va likvidlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik bir yo'nalishli emas, balki murakkab va ko'p omilli jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Odatda kreditlash hajmining kengayishi bank aktivlarining nisbatan kam likvid shakllarga yo'naltirilishini anglatadi va bu holat likvidlikka bosim yuzaga keltirishi mumkin. Biroq tahlil qilinayotgan davr ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston bank tizimida kredit portfeli hajmi ortishi bilan bir qatorda likvidlik ko'rsatkichlari ham yaxshilanib borgan. Bu esa kredit ekspansiyasi likvidlikning zaiflashuvi hisobiga emas, balki resurs bazasi va likvid aktivlar buferining parallel ravishda mustahkamlanishi sharoitida amalga oshirilganini anglatadi.

Mazkur tadqiqot doirasida asosiy e'tibor kredit portfeli hajmi va tarkibidagi o'zgarishlarning banklarning likvidlik holati bilan qanday bog'liqligini ochib berishga qaratildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, jami kredit portfeli 2024-yil 1-yanvar holatidagi 471 406 mlrd so'mdan 2025-yilda 533 121 mlrd so'mga, 2026-yilda esa 604 002 mlrd so'mga yetgan. Demak, ikki yil davomida kredit portfeli 132 596 mlrd so'mga yoki 28,1 foizga oshgan. Bu bank tizimida kreditlash faolligi yuqori bo'lganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, kredit portfelining tarkibiy tahlili uning o'sishi asosan uzoq muddatli va milliy valyutadagi kreditlar hisobiga yuz berganini ko'rsatadi.

1-rasm. Tijorat banklarida kredit portfeli hajmi va tarkibining o'sish dinamikasi (mlrd. so'm) [13]

1-rasm ma'lumotlariga ko'ra, milliy valyutadagi kreditlar hajmi 259 375 mlrd so'mdan 367 219 mlrd so'mga yetib, 107 844 mlrd so'mga yoki 41,6 foizga oshgan. Chet el valyutasidagi kreditlar esa 212 031 mlrd so'mdan 236 784 mlrd so'mga ko'tarilib, 24 753 mlrd so'mga yoki 11,7 foizga ortgan. Mazkur dinamika kredit portfeli o'sishi asosan milliy valyutadagi kreditlar hisobiga shakllanayotganini ko'rsatadi. Bu holat bank tizimida valyuta

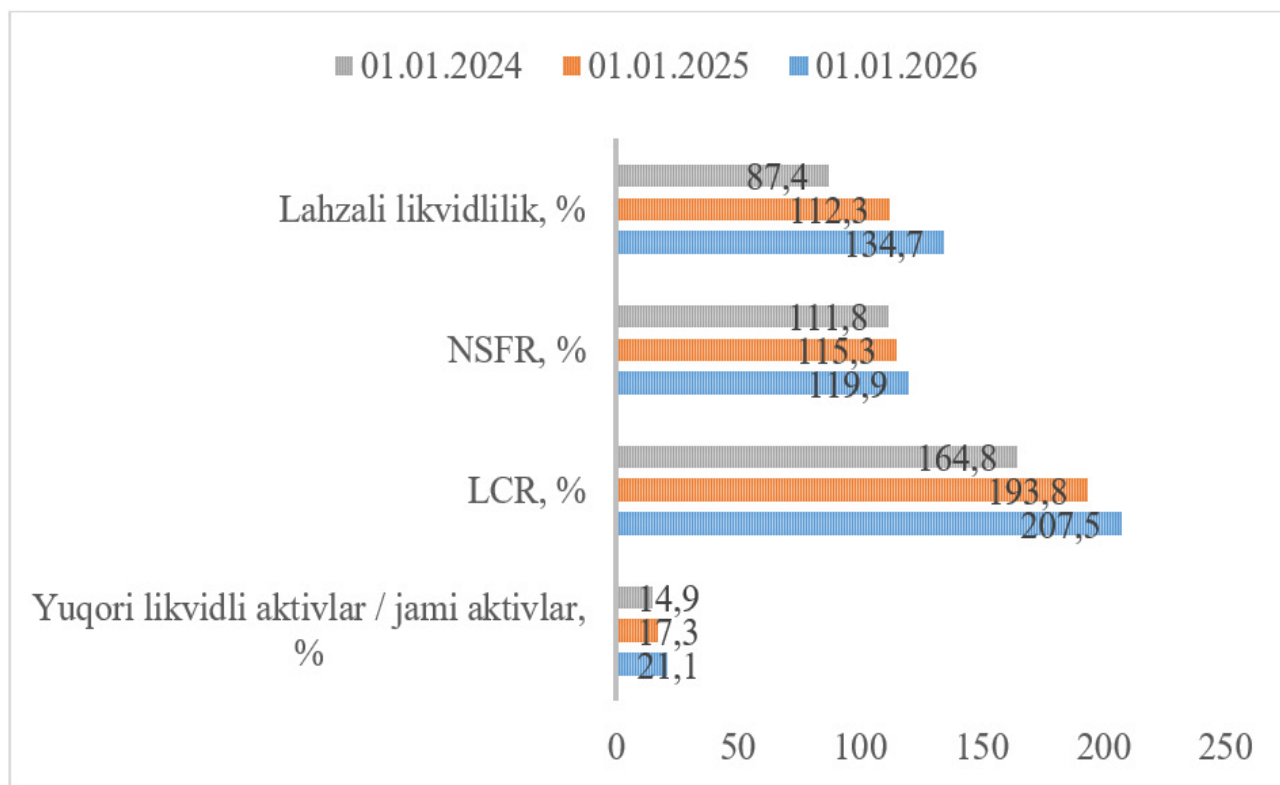
riskining nisbatan kamayib borayotganini va ichki resurslar asosida kreditlash imkoniyatlarining kengayib borayotganini anglatadi. Shu jihatdan kredit portfeli tarkibining milliy valyuta foydasiga siljishi likvidlikni boshqarish nuqtai nazaridan ijobiy omil sifatida baholanishi mumkin.

Kredit portfelining muddat tarkibi ham muhim xulosalarni beradi. Qisqa muddatli kreditlar 2024-yildagi 61 180 mlrd soʻmdan 2026-yilda 72 190 mlrd soʻmga yetib, 18,0 foizga oshgan boʻlsa, uzoq muddatli kreditlar 410 226 mlrd soʻmdan 531 813 mlrd soʻmga koʻtarilib, 29,6 foizga ortgan. Bu holat kredit portfeli oʻsishining asosiy qismi uzoq muddatli kreditlash hisobiga shakllanayotganini bildiradi. Mazkur jarayon bir tomondan iqtisodiyotning uzoq muddatli moliyalashtirish ehtiyojlarini qoplashga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan bank aktivlari likvidligiga maʼlum darajada taʼsir koʻrsatishi mumkin boʻlgan omil sifatida namoyon boʻladi. Demak, kredit portfelining oʻsishi hajm jihatidan ijobiy baholansa-da, uning muddat tarkibi bank likvidligini boshqarishni yanada murakkablashtiruvchi omil sifatida qaraladi.

Biroq 1-rasmdagi muhim natijalardan biri shundaki, yuqori likvidli aktivlar hajmi kredit portfeliga nisbatan sezilarli darajada tez surʼatlarda oshgan. Xususan, yuqori likvidli aktivlar 2024-yildagi 95 910 mlrd soʻmdan 2025-yilda 133 229 mlrd soʻmga, 2026-yilda esa 189 082 mlrd soʻmga yetgan. Bu esa ikki yil davomida 93 172 mlrd soʻmlik yoki 97,1 foizlik oʻsishni anglatadi. Demak, kredit portfeli 28,1 foizga oshgan boʻlsa, yuqori likvidli aktivlar deyarli ikki baravar koʻpaygan. Ushbu holat bank tizimida kreditlashning kengayishi bilan bir qatorda likvidlik buferlari ham mustahkamlanganini koʻrsatadi. Boshqacha aytganda, banklar kredit portfelini kengaytirish bilan bir vaqtda likvid resurslar zaxirasini ham oshirib borgan.

Mazkur bogʻliqlik 2-rasmda aks ettirilgan likvidlik koʻrsatkichlari dinamikasida yanada yaqqol namoyon boʻladi. Xususan, yuqori likvidli aktivlarning jami aktivlardagi ulushi 2024-yildagi 14,9 foizdan 2025-yilda 17,3 foizga, 2026-yilda esa 21,1 foizga yetgan. Ushbu oʻsish bank balansida tezkor realizatsiya qilinadigan aktivlar ulushi ortganini va kredit ekspansiyasi likvidlikning kamayishi bilan emas, balki likvid aktivlar bazasining kengayishi bilan birga kechganini bildiradi. Bu esa bank tizimida aktivlar tarkibini boshqarish siyosati nisbatan ehtiyotkor shakllanganini koʻrsatadi.

Likvidlikni qoplash meʼyori (LCR) ham tahlil qilinayotgan davrda izchil oʻsish tendensiyasini namoyon etgan. Jumladan, ushbu koʻrsatkich 2024-yilda 164,8 foizni, 2025-yilda 193,8 foizni va 2026-yilda 207,5 foizni tashkil etgan. LCRning 100 foizlik prudensial minimumdan ancha yuqori shakllanishi bank tizimining qisqa muddatli likvidlik zarbalariga nisbatan yetarli darajada barqaror ekanini koʻrsatadi. Mazkur natija kredit portfeli kengayganiga qaramay, banklar sof pul chiqimlarini qoplash uchun yetarli miqdorda yuqori sifatli likvid aktivlarni shakllantirganini anglatadi. Demak, kredit portfeli oʻsishi likvidlikning yomonlashuviga olib kelmasdan, ehtiyotkor boshqaruv sharoitida likvidlik tamponlari bilan muvozanatlashtirilgan holda amalga oshirilgan.

2-rasm. Tijorat banklarida likvidlik koʻrsatkichlari dinamikasi va kredit portfeli oʻsishi bilan bogʻliqligi (foizda) [13]

Sof barqaror moliyalashtirish me'yori (NSFR) ham ijobiy dinamikani namoyon etgan. U 2024-yildagi 111,8 foizdan 2025-yilda 115,3 foizga va 2026-yilda 119,9 foizga ko'tarilgan. Bu holat banklar faoliyatida uzoq muddatli moliyalashtirish manbalari yetariligi ortib borayotganini bildiradi. Ayniqsa, uzoq muddatli kreditlar ulushi yuqori bo'lgan sharoitda NSFRning 100 foizdan yuqori darajada saqlanishi aktiv va passivlar muddatlari o'rtasidagi muvozanat nisbatan barqaror boshqarilayotganini ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, kredit portfeli o'sishi bilan bir qatorda moliyalashtirish bazasining mustahkamlanishi likvidlik ko'rsatkichlarining yomonlashuviga yo'l qo'ymasdan, ularning barqarorligini ta'minlaganini anglatadi.

Lahzali likvidlilik koeffitsiyenti ham 2024-yildagi 87,4 foizdan 2025-yilda 112,3 foizga va 2026-yilda 134,7 foizga oshgan. Mazkur ko'rsatkichning sezilarli yaxshilanishi banklarning darhol bajarilishi lozim bo'lgan majburiyatlar bo'yicha to'lov qobiliyati mustahkamlanganini anglatadi. Bu esa kredit portfeli o'sishi banklarning joriy likvidlik imkoniyatlarini qisqartirib yubormaganini, aksincha, tez pulga aylanuvchi resurslar va likvid aktivlar bilan qo'llab-quvvatlanganini ko'rsatadi.

Umuman olganda, tahlil natijalari O'zbekiston bank tizimida kredit portfeli o'sishi va likvidlik ko'rsatkichlari o'rtasida salbiy emas, balki muvozanatlashtirilgan va boshqariladigan bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Kredit portfeli hajmining 28,1 foizga oshishi fonida yuqori likvidli aktivlarning 97,1 foizga ko'paygani, LCRning 164,8 foizdan 207,5 foizgacha, NSFRning 111,8 foizdan 119,9 foizgacha va lahzali likvidlilik koeffitsiyentining 87,4 foizdan 134,7 foizgacha oshgani bank tizimida kreditlash kengayishi likvidlikni zaiflashtirmaganini tasdiqlaydi. Aksincha, kredit ekspansiyasi prudensial va ehtiyotkor likvidlik boshqaruvi bilan uyg'un holda amalga oshirilgan.

Shu bilan birga, tahlil yana bir muhim jihatni ko'rsatadi: kredit portfelining asosiy qismi uzoq muddatli kreditlar hisobiga kengayayotgani kelgusida likvidlikni boshqarish jarayonida qo'shimcha talablarni yuzaga keltirishi mumkin. Demak, mavjud ijobiy dinamika saqlanib qolishi uchun banklar kreditlash siyosati bilan likvidlik boshqaruvi o'rtasidagi muvozanatni doimiy ravishda nazorat qilib borishi, yuqori likvidli aktivlar tarkibini optimallashtirishi hamda resurs bazasining barqarorligini mustahkamlashi zarur. Ana shundagina kredit portfeli o'sishi bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan omil sifatida namoyon bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari tijorat banklarida kredit portfeli o'sishi va likvidlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik har doim ham salbiy tusda shakllanmasligini ko'rsatdi. Tahlil etilgan davrda bank tizimida jami kredit portfeli sezilarli darajada kengaygan bo'lsa-da, bu jarayon likvidlikning yomonlashuvi bilan emas, aksincha, yuqori likvidli aktivlar zaxirasining kengayishi va asosiy prudensial ko'rsatkichlarning yaxshilanishi bilan birga kechgan. Mazkur holat kredit ekspansiyasi faqat resurslarning kam likvid shakllarga yo'naltirilishi natijasi emas, balki balans tuzilmasini ehtiyotkor boshqarish, likvidlik tamponlarini kuchaytirish va resurs bazasini nisbatan barqaror ushlab turish orqali amalga oshirilganini anglatadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, kredit portfeli o'sishining asosiy qismi milliy valyutadagi va uzoq muddatli kreditlar hissasiga to'g'ri kelgan. Bu bir tomondan iqtisodiyotning uzoq muddatli moliyalashtirish ehtiyojlari qoplanayotganini va ichki valyutadagi kreditlash roli ortayotganini ko'rsatsa, ikkinchi tomondan banklar balansida muddat transformatsiyasi chuqurlashayotganini bildiradi. Demak, kredit portfeli hajmining o'sishi o'z-o'zidan xavf manbai emas, biroq uning tarkibi, ayniqsa uzoq muddatli kreditlar ulushining ortishi likvidlikni boshqarishda qo'shimcha ehtiyotkorlikni talab qiladi.

Shuningdek, tahlil kreditlash sur'atlari bilan likvidlik indikatorlari o'rtasida muvozanatlashtirilgan bog'liqlik shakllanganini tasdiqladi. Yuqori likvidli aktivlar ulushining ortishi, LCR va NSFRning prudensial minimumdan yuqori darajada saqlanishi hamda lahzali likvidlilik koeffitsiyentining yaxshilanishi bank tizimida kredit portfeli kengayishi resurslar sifati va likvidlik buferlari hisobidan qo'llab-quvvatlanganini anglatadi. Shu bois tadqiqotning asosiy xulosasi shundan iboratki, kredit portfeli o'sishi bank likvidligini zaiflashtirmasligi ham mumkin, agar bu jarayon barqaror moliyalashtirish, likvid aktivlar siyosati va prudensial nazorat bilan uyg'unlashtirilgan bo'lsa.

Biroq mavjud ijobiy natijalarga qaramay, tadqiqot ayrim potensial jihatlarni ham ko'rsatdi. Xususan, uzoq muddatli kreditlashning tezroq o'sishi kelgusida aktiv va passivlar muddatlari o'rtasidagi tafovutni kuchaytirishi mumkin. Agar bu jarayon depozit bazasi va boshqa moliyalashtirish manbalari sifati bilan yetarli darajada muvofiqlashtirilmasa, bank tizimida qisqa muddatli likvidlikka bosim ortishi ehtimoli yuzaga keladi. Shu sababli kredit portfeli o'sishini baholashda faqat hajmiy o'sish emas, balki uning muddat, valyuta va moliyalashtirish manbalari bo'yicha tarkibiy sifatini ham nazorat qilish muhimdir.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

Birinchidan, tijorat banklarida kredit portfeli o'sishi uchun ichki likvidlik sig'imi bilan bog'langan "xavfsiz o'sish chegarasi"ni joriy etish lozim. Ya'ni kreditlash hajmini oshirish bo'yicha qarorlar faqat bozor talabi yoki daromadlilikdan kelib chiqib emas, balki bankning mavjud yuqori likvidli aktivlari, barqaror resurs bazasi va qisqa muddatli majburiyatlar profili bilan birgalikda baholanishi kerak.

Ikkinchidan, banklarda kredit portfelining muddat tarkibiga sezgir likvidlik monitoringini kuchaytirish zarur. Ayniqsa, uzoq muddatli kreditlar ulushi ortayotgan sharoitda aktiv-passivlar muddat nomutanosibligini erta aniqlovchi ichki indikatorlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Uchinchidan, kreditlash siyosatini likvidlik boshqaruvi bilan uyg'unlashtirish maqsadida banklarda "kredit o'sishi – likvidlik tamponi" qoidasini amaliyotga joriy etish tavsiya etiladi. Bunga ko'ra, kredit portfeli ma'lum sur'atdan yuqori o'sgan davrlarda yuqori likvidli aktivlar ulushi ham parallel ravishda oshirib borilishi lozim.

To'rtinchidan, kredit portfeli o'sishini baholashda an'anaviy hajm ko'rsatkichlari bilan bir qatorda kredit-depozit nisbati, yuqori likvidli aktivlar/kreditlar nisbati, uzoq muddatli kreditlar/uzoq muddatli resurslar nisbati kabi ichki analitik ko'rsatkichlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Beshinchidan, milliy valyutadagi kreditlarning tezroq o'sishi ijobiy tendensiya sifatida baholanishi mumkin, biroq ushbu jarayon resurs bazasi bilan muvofiqlashtirilgan holda qo'llab-quvvatlanishi zarur. Shu sababli banklar muddatli omonatlar, uzoq muddatli depozit mahsulotlari va ichki bozordagi barqaror moliyalashtirish instrumentlarini kengaytirishi maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarida kredit portfeli o'sishi va likvidlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni to'g'ri boshqarish bank tizimi moliyaviy barqarorligining muhim shartidir. Kredit ekspansiyasi banklar faoliyatini kengaytiruvchi va daromadlilikni oshiruvchi omil bo'lishi mumkin, biroq u likvidlik tamponlari, barqaror resurs bazasi va prudensial boshqaruv bilan uyg'un bo'lgan taqdirdagina ijobiy natija beradi. Shu sababli bank tizimida kredit portfeli o'sishi strategiyasi likvidlikni boshqarish siyosati bilan uzviy bog'liq holda olib borilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022- 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-son Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-5841063>
2. Kashyap, A. K., Rajan, R. G., & Stein, J. C. (2002). Banks as liquidity providers: An explanation for the coexistence of lending and deposit-taking. *The Journal of Finance*, 57(1), 33–73.
3. Foos, D., Norden, L., & Weber, M. (2010). Loan growth and riskiness of banks. *Journal of Banking & Finance*, 34(12), 2929–2940.
4. Ivashina, V., & Scharfstein, D. (2010). Bank lending during the financial crisis of 2008. *Journal of Financial Economics*, 97(3), 319–338.
5. Imbierowicz, B., & Rauch, C. (2014). The relationship between liquidity risk and credit risk in banks. *Journal of Banking & Finance*, 40, 242–256.
6. Vodová, P. (2011). Liquidity of Czech commercial banks and its determinants. *International Journal of Mathematical Models and Methods in Applied Sciences*, 5(6), 1060–1067.
7. Roman, A., & Sargu, A. C. (2015). The impact of bank-specific factors on the commercial banks liquidity: Empirical evidence from CEE countries. *Procedia Economics and Finance*, 20, 571–579.
8. Omonov, A. A. (2010). Tijorat banklarining resurslarini samarali boshqarish masalalari. Monografiya.
9. Sattarov, O. (2010). Tijorat banklari likvidligini boshqarish. Monografiya.
10. Kurbonbekova, M. (2023). O'zbekistonda pul-kredit siyosati instrumentlaridan foydalanishning metodologik asoslarini takomillashtirish. Avtoreferat.
11. Jumayev, N., va boshqalar. (2011). O'zbekistonda milliy valyuta tizimini rivojlantirish: muammolari va yechimlari. Toshkent: Moliya.
12. Abdullayeva, Sh. Z. (2017). Bank ishi. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
13. www.cbu.uz O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirildi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
